

DOCUMENTA HISTORICA 34.
A JATE Történész Diákkör kiadványa

A BAYEUX-I FALISZÖNYEG

Második, átdolgozott kiadás

Sajtó alá rendezte és az előszót írta:
JÓJÁRT JÚLIA, VARGA VANDA ÉVA

Szeged
1998

DOCUMENTA HISTORICA 34.
A JATE Történész Diákkör kiadványa

A BAYEUX-I FALISZŐNYEG

Második, átdolgozott kiadás

Sajtó alá rendezte és az előszót írta:
JÓJÁRT JÚLIA, VARGA VANDA ÉVA

SZEGED
1998

A dokumentum forrása:

WOLFGANG GRAPE: *The Bayeux Tapestry. Monument to a Norman Triumph.*
Munich and New York: Prestel, 1994.

Fordította és szakmailag lektorálta:
NOVÁK GYÖRGY

Sorozatszerkesztő:
PÁNDI LAJOS

✦ JATE Történész Diákkör, 1998
✦ Jójárt Júlia, Varga Vanda Éva, 1998

HU—ISSN 1216-0954

ELŐSZÓ

Történelmi háttér

"...Szent Mihály előestéjén Normandiából Pevensey-be érkezett Vilmos gróf, és miután emberei kipihenték magukat, Hastingsnál erősséget emeltetett velük. Harold király, ezt meghallván, nagy sereget gyűjtött, és szembeszállt Vilmostal a vén almafánál. Vilmos azonban nekirontott, mielőtt seregét csatarendbe állíthatta volna. A király még így is bátran harcolt hűséges embereivel együtt, és mindkét oldalon sokan elestek. Elesett ott Harold király, az öccsei Leofwine eorl és Gyrth eorl, megannyi jó emberrel együtt, és a franciáké maradt a csatatér, mivel az angolok bűnei miatt Isten ezt megadta nekik."¹

Így emlékezik meg a kortárs *Angolszász Krónika* (D) az 1066. év kiemelkedő eseményéről, amely írott forrásokban feljegyzett történelme során a szigetország negyedik, erőszakos úton történő meghódítását hozta: a római, angolszász és skandináv után a francia uralom évei következtek. Noha a két ország történelme és irányítása 1204-ben végleg kettévált, amikor Anjou, Maine és Touraine hódoltatása után II. Fülöp francia uralkodó katonai eszközökkel Normandiát is megszerezte Földnélküli János (1199-1216) angol királytól, még több mint százötven évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a bíráskodás (1362) és az oktatás (1385) nyelve Angliában ismét angol legyen.

Tekintsük át röviden azokat az eseményeket, amelyek eredményeképpen egy dán törzsfőnök ötödik leszármazottja, a falaise-i tímár unokája és a francia király vazallusa meghódított egy akkora és olyan jelentős országot, mint Anglia.

1016 novemberében, II (Vasbordájú) Edmund angol király, Nagy Alfréd egyenesági leszármazottja halála után a dán Nagy Kanut került az angol trónra, aki már Edmund uralkodása idején is uralta a Temzétől északra eső területeket. Birodalma ekkor már egész Dániára, Norvégiára és a mai Németország északi területeire kiterjedt. Kanut hamarosan feleségül vette Emmát, I. Richárd normandiai herceg (942-996) lányát, a meggyilkolt ifjú király, Vasbordájú Edmund mostohaanyját. II. Edmund fiai. Edmund és

1. David C. Douglas—George W. Greenaway (szerk.): *English Historical Documents 1042-1189* (London: Eyre & Spottiswoode, 1953) [a továbbiakban: *EHD*], p. 144.

Edward Magyarországra,² Emma és II. Ethelred angol király (978-1016) gyermekei Normandiába menekültek. Kanut kormányzók segítségével irányította hatalmas birodalmát. Egyik ilyen nagyhatalmú kormányzója volt a Wessex és Kent *eorl*ja, Godwin is. Godwin Kanut távoli rokonát (sógorának húgát) vette feleségül, s így sikerült e magas pozícióba emelkednie, és ezentúl lelkesen támogatta a skandináv kapcsolatokat. 1036-ban ő rendelte el Alfrédnak, Emma első házasságából származó fiának, Hitvalló Edward testvérének a megvakíttatását — a herceg belehalt sérüléseibe.

1037-ben ismét Godwin befolyása érvényesült, amikor Kanut halála után nem Hardiknut (Kanut és Emma fia) hanem I. Harold, Kanut első házasságából született fia került a trónra. 1040-ben azonban ő is meghalt, így Hardiknut végre fölvehette a királyi címet. Nem örülhetett neki azonban túl sokáig, mert újabb két év leforgása után ő is végrendelkezni kényszerült: dániai területeit unokatesvére, Sven kapta, Anglia élére pedig Hitvalló Edward, II. Ethelred és Emma Normandiában nevelkedett fia, az 1036-ban meggyilkolt Alfréd testvére került. Godwin egyre növekvő hatalmának ellensúlyozására Edward egyre több franciát fogadott udvarába, majd 1051-ben az egész Godwin családot száműzte (köztük saját feleségét Edithet, Godwin leányát is). Az *Angolszász Krónika* (D) tanúsága szerint ugyanebben az évben tett látogatást Angliában népes kíséretével Normandia hercege is,³ arról azonban nem szól a krónika, — pedig ezt a későbbi normann leírások mind szükségesnek tartották hangsúlyozni — hogy Edward ekkor tette volna meg Vilmost hivatalos örökösének, arra az esetre, ha ő maga utód nélkül hunyna el.

1052 végén Godwin *eorl* és fiai fegyverrel tértek vissza Angliába, menekülésre kényszerítvén Robert canterburyi érseket és számos más vezető pozícióban lévő franciát. Godwin a következő évben meghalt, és mivel legidősebb fia, Sven már korábban elhalálozott, második fia, Harold kezére került Wessex. Három másik fia közül Tostig Northumbria *eorl*ja lett, Gyrth Kelet-Angliát kapta, Leofwine pedig a délkeleti területek fölött gyakorolta a hatalmat. Hitvalló Edward uralkodásának utolsó tizenhárom évében Harold

2. Az angol hercegek Skandináviába, majd onnan 1028 körül Kijevbe mentek, s csak később, 1046-ban a szintén oda menekült Árpád-házi hercegekkel jöttek Magyarországra. Néhány év múlva Edmund itt meghalt. Edward pedig 1057-ben gyermekeivel visszatért Angliába. Ehhez és az irodalomhoz lásd: Kristó Gyula (főszerk): *Korai magyar történelmi lexikon* (9-14. század). Akadémiai Kiadó: Budapest, 1994. pp. 46-47.

3. *EHD*, p. 124.

Godwinson és családja gyakorlatilag korlátlan befolyást élvezett a királyi udvarban.

Harold javaslatára hívták vissza Vasbordájú Edmund Magyarországra menekült fiát, Edwardot és annak családját, aki egy megkoronázott angol király legális leszámazottjaként törvényes jogot formálhatott. Hitvalló Edward koronájára annak utód nélküli halála esetén. 1057-ben Edward vissza is tért, azonban még mielőtt a királyi udvarba érhetett volna, rejtélyes körülmények között meghalt.

Harald Hardrada norvég uralkodó, Magnusnak Hardiknuttal kötött egyezsége alapján (miszerint ha bármelyikük törvényes utód nélkül halna meg, királysága a másikra száll) az 1047-ben elhunyt Magnus utódjaként szintén jogot formált az angol trónra, és készen állt arra, hogy követelésének akár haddal is érvényt szerezzen.

Eközben Normandiában Vilmos saját uralmának megszilárdításával volt elfoglalva. Nagyapja, II. Richárd 1026-ban bekövetkezett halálakor nagybátyja, III. Richárd került a trónra, ő azonban egy éven belül meghalt, s a hercegi cím Róbert nevű öccsére, Vilmos apjára maradt. A valószínűleg nem minden alap nélkül testvérgyilkossággal vádolt Róbert és elhunyt bátyja hívei között azonnal fegyveres harc tört ki, mely hosszú időre megosztotta a hercegséget. Az ellentéteket tovább fokozta, hogy mielőtt 1035-ben Róbert szentföldi zarándoklata során életét vesztette, utódjául a falaise-i tímár lányától született törvénytelen fiát, Vilmost nevezte meg. Az akkor alig nyolc éves Vilmos elfoglalhatta ugyan a hercegi trónt, azonban nem kevesebb, mint huszonöt év kellett még ahhoz, hogy uralmát megszilárdítsa, és mind Normandiában mind pedig a francia király előtt elismertesse. Kétségtelen, hogy házassága nagyot lendített helyzetén. 1051-ben annak az V. Baldwin flandriai grófnak a lányát, Matildot vette el, aki utóbb 1060-ban I. Henrik francia király halála után kiskorú fiának, Fülöpnek a gyámja lett. Matild közvetlen leányági leszármazottja volt Nagy Alfrédnek (871-899) is.

1060 után tehát, amikor Vilmosnak végre lehetősége nyílt arra, hogy az európai, azon belül is az angliai helyzetre kitekintsen, úgy tűnt, legjobb esetben is legalább két riválissal kell majd megküzdenie. 1064-ben vagy 1065-ben azonban a véletlen a segítségére sietett: máig ismeretlen okokból Harold Godwinson Normandiába látogatott. Guy, Ponthieu grófja kíséretével együtt fogságba ejtette, és csak Vilmos háborúval való fenyegetésére volt hajlandó szabadon bocsátani. Hogy mi is történt pontosan, azt valószínűleg soha nem fogjuk megtudni, mivel a korabeli angol források mind hallgatnak az egész

utazásról,⁴ a normann írók tollából keletkezett beszámolók viszont, érthető módon, Vilmos ügyét igyekeznek támogatni, tehát ennek megfelelően elfoglaltak a herceggel kapcsolatban. Az biztosnak tűnik, hogy a herceg kastélyába vitette Haroldot, megvendégelte, majd közösen részt vettek egy bretonok elleni büntető hadjáraton. Mind Poitiers-i Vilmos mind Jumièges-i Vilmos azt írja, hogy "Hitvalló Edward azért küldte el legkiemelkedőbb, leggazdagabb, legtisztéletreméltóbb és leghatalmasabb emberét Vilmoshoz, hogy korábbi [tehát 1051-es!] ígéretét esküvel is megerősítse".⁵ Ez a föltételezés azonban több oldalról is támadható. Ha Edward ugyanis valóban Vilmost tekintette volna egyetlen és kiszemelt örökösének, akkor annak mindenképpen Angliába kellett volna jönnie és néhány kulcspozíciót elfoglalnia, még ha nem is koronázzák meg még Edward életében. (Ennek a módját éppen Edwardnak kellett a legjobban tudnia, tekintve saját, Hardiknut két éves uralkodása alatt betöltött szerepét.) Mi több, ebben az esetben — angol szempontból legalábbis — Edward gyakorolt kegyet unokatestvére fiával szemben, tehát Vilmosnak kellett volna adnia valamit viszonzásul: értékes ajándékot, segítséget, esetleg tekintélyes túszoikat. Végül pedig, ha Edward valóban Vilmosnak szánta az angol trónt, akkor miért éppen azt az embert küldte volna az eskü letételére, akiről maga Vilmos is világosan tudhatta, hogy legutoljára fogja az ő ügyét támogatni?

Az is lehetséges, hogy Harold véletlenül sodródott Normandia partjára. Talán hosszabb vadászatra indult walesi birtokaira, vagy esetleg a flandriai grófi családhoz készült, akikkel az angol királyi család hagyományosan baráti kapcsolatban volt — erre utalhat a faliszőnyeg azzal, hogy Harold vadász-kutyákat és sólymot visz magával a hajóra, fegyvereket viszont nem, és akkor is fegyvertelen, amikor Guy gróf foglyul ejti. Az egyébként igen egyértelmű szöveg sem mondja, hogy Edward bárhová *elküldte* volna Haroldot.

1066. január 5-én, miután halálos ágyán királyságát Harold Godwinsonra hagyta, meghalt Hitvalló Edward. Másnap, január 6-án az általa Szent Péter tiszteletére építtetett westminsteri apátsági templomban eltemették, és ugyanezen a napon megkoronázták utódját, II. Haroldot.

4. Eadmer *Historia Novorum in Anglia* című, 1100 és 1143 között írott munkája szerint Harold beszélt rá Edwardot, hogy engedje el Normandiába, hogy onnan visszahozza öccsét Wulfnoth-ot és unokaöccsét, Hakont, akiket Vilmos túszként tartott fogva. Ez a történet azonban igen valószínűtlen, mivel Haroldból feltűnően hiányzott a testvéri szeretet. Lásd: Wilson, p. 197.

5. EHD, p. 217.

A koronázás hírére a két másik trónkövetelő, Harald Hardraada és Vilmos is mozgásba lendült. Még az előző évben, 1065-ben történt, hogy Northumbria népe föllázadt Harold öccse, Tostig ellen, és helyébe Morcart, a merciai Edwin *eorl* testvérét választották. A Hitvalló Edward által a helyszínre békítőnek kiküldött Harold sem tehetett mást, a nép kívánságának engedve lemondatta öccsét. Tostig ettől fogva ellenségének tekintette bátyját, végigdúlta Anglia keleti partjait, majd Harold koronázása után Harald norvég királynál keresett szövetségest.

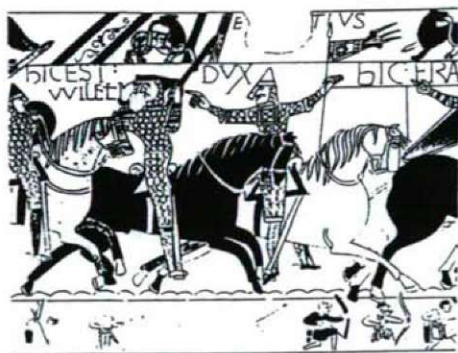
Nem késlekedett közben Vilmos sem. Első és legfontosabb célja az volt, hogy meggyőzze a pápát: hadjárata nem invázió csupán, hanem szent háború, mellyel a római egyháztól eltávolodott angliai egyházat kívánja a Szentszék befolyása alá visszatéríteni. Érveit azzal támasztotta alá, hogy 1052-ben, a Godwin család erőszakos visszatérésekor az a Stigand került Canterbury érseki székébe, aki korábban Kanut lelkésze, majd pedig Winchester püspöke volt. II. Sándort csábította a lehetőség, hogy a korábban már öt pápa által kiátkozott, végül azonban egy ellenpápa által mégiscsak legalizált Stigandot eltávolítsa az érseki pozícióból, így kiadott egy bullát, amelyben Haroldot "bitorlónak", Vilmost ellenben "jogos trónkövetelőnek" nevezte, egyben pápai áldását is adván az egész hadjáratra. Vilmosnak ezek után már csak annyi dolga volt, hogy a hátát biztosítsa — megígértette IV. Henrik fiatal német uralkodóval és a dán királlyal, hogy ha már támogatásukra nem számíthat, a távollétében nem támadják meg Normandiát. A szükséges előkészületek megtétele után Vilmos feleségére és Beaumont-i Roger gondjaira bízta hercegségét, majd flamand, francia és normann harcosokból verbuvált hadai élén a Dives folyó torkolatánál a faliszőnyegen jól látható módon felkészült az átkelésre, majd szeptember közepén a Somme torkolatához hajózott.

Eközben Harold minden mozgatható erejével a délkeleti tengerpart védelmére vonult. Mivel azonban nem tudott arról, hogy Vilmos hajóhadát kedvezőtlen szelek tartják vissza, másfél hónapig várakozott hiába, mielőtt az ellátási nehézségek miatt kénytelen volt föloszlatni hadait. A Wight-szigetnél állomásozó hajókat is visszarendelték Londonba. Alig két héttel később megérkezett a hír, hogy az időközben északon partra szállt norvég sereg Harald Hardraada és Tostig vezetésével szeptember 20-án a York melletti Fulfordnál legyőzte a helyi csapatokat. Harold kapkodva összeszedett haddal azonnal északra indult, és szeptember 25-én megütközött a norvég trónkövetelővel. A Stamford Bridge-i csatában a skandináv sereget megsemmisítették, Tostig és Harald Hardraada elesett. II. Harold az angol történelem és az

egész középkor egyik legfényesebb győzelmét aratta.⁶

Vilmos azonban szeptember 27-én napszálltakor végre vitorlát bonthatott, és minden nehézség nélkül partot ért Pevensey-nél. Ott letáborozott, erődítést épített Hastingsnél, és Harold csapatainak megérkezéséig a környéket fosztogatta. Harold kifáradt gyalogosai és íjászaik nagy részét hátrahagyva délre sietett. Seregét Londonban néhány kiegészítette, és október 13-án, Hastings közelében már érintkezésbe került Vilmos seregével.

Az ütközetben a ma általánosan elfogadott nézet szerint mindkét oldalon körülbelül hét-hétezer fő vett részt – a normannok valamivel többen voltak. A csatában a kor színvonalához képest is viszonylag kis létszámú seregek vettek részt. Az angolszász sereg Harold remekül kiképzett, de addigra már kimerült testőrségéből, és környékbeli népfelkelőkből, könnyű fegyverzetű parasztokból állt. A normannokhoz képest Haroldnak nem volt (mai szóval élve) tűzereje, azaz íjászaik, sem pedig mozgékony csapásmérő ereje, azaz lovassága. Az angolok tulajdonképpen ugyanúgy harcoltak Hastingsnél, ahogy őseik Nagy Alfréd óta küzdöttek a betolakodó viking hordákkal: pajzsfallal, kardot és csatabárdot forgatva.

1. Vilmos felemeli a sisakrostélyát
(68. jelenet)

nyílzáporát állták az angolok. A második vonal, azaz a gyalogosok támadását is visszaverte Harold serege, sőt, a Vilmos balszárnyán hadakozó bretonok

Az angolok egy dombháton töltötték az éjszakát, Weald rengetegétől délnyugatra, Hastings-től mintegy 10-12 km-re. Arcvonaluk kb. 500 m széles volt. Vilmos serege fegyverben állva töltötte az éjszakát, az első világosságnál azonnal az angolok ellen vonult, és a jelek szerint meg is lepte őket. Reggel 9-től folyamatosan támadtak a normannok, de az angolok jól megválasztott állásaikból rendre visszaverték rohamaikat. A délről támadó normannok három vonalban sorakoztak fel. Vilmos íjászaiknak

6. Részletesebben lásd: Rimaszombati Károly (szerk.): *Vikingek az Angolszász Krónikában*. Documenta Historica 31. (Szeged: JATE, 1997), pp. 15-16, 53-55.

futásnak eredtek, a menekülést a lovasság állította meg. Ekkor (dél körül) történt az is, hogy Vilmosnak fel kellett fednie az arcát, hogy megakadályozza az állítólagos eleste miatt kitörni készülő pánikot (1. ábra). A lovasság támadása is elakadt az angolszász pajzsfalon.

A normannok végső támadása egyesítette az íjászok, a gyalogság és a lovasság erejét, és így sikerült megtörniük az angolok ellenállását. Délután négy óra lehetett, amikor a pajzsfal összeomlott, Harold elesett, serege pedig menekülésre fogta a dolgot. Vilmos fényes győzelmet aratott, olyannyira, hogy nem is akarta elhinni. Anglia uralkodó nélkül maradt, és a normann győztes még 1066 karácsonyán megkoronáztatta magát a westminsteri egyházban. Ugyan ezután majdnem öt évbe került az angol ellenállás teljes megtörése, I. Vilmos szilárdan ült az angol trónon — pedig az angolszász nemesség Edgar Athelinget, II. Edmund unokáját, az 1057-ben meggyilkolt Edward fiát is felléptette vele szemben "jogos trónkövetelőként." A Hódító huszonegy évi uralkodás után 1087-ben halt meg, az angol trónt fiai, II. Vilmos (1087-1100) majd I. Henrik (1100-1135) örökölték.

Ez történt hát valójában jelenlegi ismereteink szerint, de hogyan és milyen nézőpontból jelenik meg mindez a faliszőnyegen?

Ha végignézzük a szőnyegen bemutatott eseménysort, láthatjuk, hogy a tényleges történések erősen szelektálva, gyakran több hónapos, sőt több éves ugrással vannak összeválogatva. Tény, hogy minden nem férhetett rá a drapériára, ha azonban közelebbről is megvizsgáljuk azokat az eseményeket, amelyek végül helyet kaptak rajta, egészen pontos következtetéseket vonhatunk le arra nézve, hogy a két szembenálló oldal közül vajon melyiknek a nézőpontját közvetíti a tervező-kivitelező.

Már a Vilmos trónralépését követő második vagy harmadik évben is jelentős különbségek mutatkoznak a normann, illetve az angol írók tollából származó visszaemlékezések között. A látszólag részletesebb és jobban kidol-

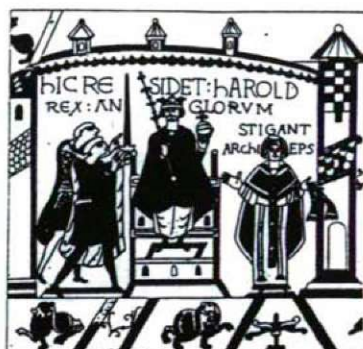

2. Ælfgiva és a klerikus (19. jelenet)

7. A jelenetek számozásánál Stenton munkáját vettük alapul. A szövegekői ábrák forrása Bruce (lásd a Bibliográfiát).

gozott normann beszámolók mind tartalmukat, mind stílusukat tekintve közel azonos mintát követnek. Mivel céljuk Vilmos magasztalása és tetteinek igazolása, minden olyan momentumot hangsúlyoznak, mely a király ügyét igazolja, és igyekeznek "elfelejteni" mindazt, ami esetleg ellene szólhatna.

Mint az események tipikusan normann értelmezése, a faliszőnyeg sem kivétel e részrehajlás alól. Akár írástudatlan emberek számára készített tanmeseként is fölfogható a történet, melynek tanulsága az, hogy az egyházi ereklyékre hamisan esküvő embert utoléri végzete, még akkor is, ha az illető történetesen egy keresztény ország megkoronázott királya.

3. A trónon ülő Harold (34. jelenet)

Az eseménysor Harold 1064-es vagy 1065-ös normandiai utazásával kezdődik. Megvendégelésének és a bretonok elleni hadjáratnak hosszas bemutatása mind Harold szíves fogadtatását és Vilmos vendégszeretetét igyekszik bizonyítani. Egyes értelmezések szerint a sokat vitatott Ælfgyva-jelenet is (2. ábra) ezt az egyetértést próbálja még jobban hangsúlyozni. John McNulty szerint például a szóban forgó jelenetben látható Ælfgyva nem más, mint Kanut másik fele-

sége. Ælfhelm northamptoni *eorl* leánya, aki előbb egy paptól, majd pár évvel később egy vargától született gyermekét mutatta be férjének úgy, mintha azok tőle fogantak volna. Az ily módon Kanut halála után Norvégia trónjára ülő gyermek Svent azonban anyjával együtt hamarosan elűzték alattvalói, és helyébe Magnust választották. Magnus utóda, Harald Hardraada azután a Magnus-Hardiknut-féle egyezség mellett Ælfgyva és Sven uralkodására alapozta angliai trónkövetelését. Abban azonban mind Vilmos mind Harold egyetértett, hogy a skandináv ország ezt a jogát még 1036-ban, az ifjú Sven kiűzésével elvesztette. McNulty szerint legalábbis ezt mutatja az, hogy a következő jelenetben már békés harmóniában együtt lovagolva látható a két rivális.⁸

Harold (a fogoly, a vendég, a katona, a vazallus) Vilmos (a szabadító, a házigazda, a hadvezér, a hűbérúr) iránti sokoldalú lekötöttségének bemu-

8. McNulty 1980, 659-668.

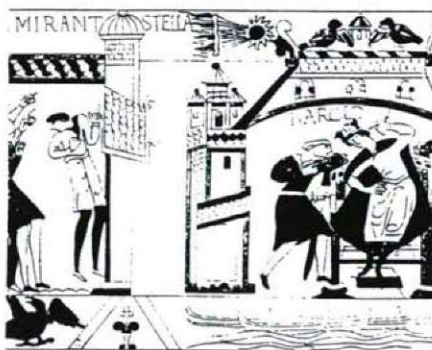
tatása után a faliszőnyeg történetének kulcspontja, a bayeux-i eskü következik, majd Harold visszatér Angliába. (Poitiers-i Vilmos, a legkorábbi forrás Bonneville-sur-Touques-t jelöli meg az eskü színhelyeként.)

Az, hogy Harold bármilyen esküt letett Bayeux-ban, az körülbelül annyira biztos, mint akármilyen más tizenegyedik századi "tény". Poitiers-i Vilmos azonban azt állítja: Harold nem csak azt ígérte meg Vilmosnak, hogy közbenjárója lesz a királyi udvarban Hitvalló Edward halála esetén, hanem azt is, hogy addig a saját költségén átadja a doveri erődítményt Vilmos lovagjainak, és az ország különböző részein más erősségeket is a herceg embereinek a kezébe juttat.⁹ Teljességgel hihetetlen azonban, hogy ez utóbbi két ígélet elhangzott volna Harold szájából, hiszen ez felségárulással lett volna egyenlő. Lehet, hogy szorult helyzetében úgy gondolta, mindent megígér, de nem fogja ígéletét/eskujét megtartani. Soha nem fogjuk megtudni, mi történt valójában, az viszont nyilvánvaló, hogy a normannok szemében ez az eskü volt a perdöntő tény, fontosabb mint Harold későbbi megkoronázása.

Az Edward halálát és Harold királlyá választását bemutató részek a szőnyeg legimpozánsabb képei közé tartoznak: Harold méltósága sehol nem jelenik meg tisztábban máshol, mint itt, ahol dacol esküje megszegésének várható következményeivel. (3. ábra)

A drapéria nem ad biztos támpontot arra nézve, hogy ki és hol koronázta meg Haroldot. Az írásos források tanúsága alapján a westminsteri koronázás biztosnak tűnik, a szertartást pedig Stigand canterburyi vagy Ealdred yorki érsek végezte. Poitiers-i Vilmos egyértelműen Stigandot nevezi meg, tekintettel azonban Ealdred vitathatatlan és egyházi körökben is elismert pozíciójára, nagyobb a valószínűsége annak, hogy Harold választása az utóbbira esett, Stigand pedig csak Vilmos szándékos "ferdítése" útján került a képbe, hiszen ha Haroldot egy kiátkozott püspök koronázza meg, az már eleve kétségesse teszi főlisztelésének törvényességét.

A következő jelenet, a Halley-üstökös megjelenése 1066 áprilisában már

4. A Halley-üstökös (35. jelenet)

9. EHD, p. 218.

mintegy sejteti a küszöbön álló bajt és pusztulást. (4. ábra)

5. Harold fivérei halála (64-65. jelenet)

és Odo asztali áldása mellett a háború pusztítását és kegyetlenségét is bemutatja néhány jelenetben a tervező (ilyen például az égő házból kislíát kivezető asszony jelenete), majd magának a csatának az eseményei következnek.

A Poitiers-i Vilmos leírásával nagyjából párhuzamosan futó megjelölés viszonylag részletes figyelmet szentel Leofwine és Gyrrh halálának (5. ábra), valamint az első normann támadás visszaverésének. Innen kezdve azonban már gyorsan peregnek az események. A második roham során elesik Harold, és egy maroknyi angol lovas ugyan kétségbeesett ellenállásba kezd vezérük pusztulása láttán, azonban hamarosan ők is megfutamodnak – a csatának vége. Anglia elveszett.

Harold halálának körülményeiről egyedüli forrásunk a fali-szőnyeg, mivel a kortárs krónikások részletekbe nem mentek bele. Vitathatatlan, hogy a szőnyeg Haroldot nyílvezzővel a szemében ábrázolja (6. ábra). A nyílhegy ugyan újra van hímezve, de Stothard másolata kipontozva

6. Harold halála (72. jelenet)

jelzi eredeti meglétét. Azzal kapcsolatban is általános az egyetértés, hogy Harold ugyanebben a jelenetben ismét látható, amint egy lovaskatona kardcsapást mér rá. Újabban Bernstein egy tizenhét öltéslyukból álló sort fedezett fel ez utóbbi alakon, ami azt jelentené, hogy a fekvő figura szemében is volt eredetileg nyíl. A fent elhelyezkedő felirat: "*Hic Harold rex interfectus est*" mindkét képhez kapcsolható.

A beszámoló végén álljon a másik kortárs forrás, Poitiers-i Vilmos leírása a csatáról:

*Lassan leszállt az este, és az angolok belátták, hogy már nem tudnak sokáig ellenállni a normannoknak. Tudták, hogy elvesztették seregük nagy részét, és azt is, hogy királyuk két öccsével és sok főemberével egyetemben elesett. A megmaradtakon halálos kimerültség lett úrrá, és felismerték, nincs menekvés. Látták, hogy a normannok, akiknek száma alig fogyatkozott, sokkal dühöttebben támadnak mint a csata elején, mintha az egész napi küzdelem csak növelte volna erejüket. Megrémítette őket a herceg csillapíthatatlan dühe, aki egyetlen ellenfelének nem irgalmazott, és akinek hősiessége nem nyughatott, amíg ki nem vívja a végső diadalt, ezért menekülni kezdtek, amilyen gyorsan csak tudtak, ki zsákmányolt lovon, ki gyalogszerrel, ki utakon, legtöbben pedig árkon-bokron át. Sokan vérbe-fagyva heverték a csatamezőn; mások talpraálltak ugyan, de gyengék lévén, nem menekülhettek, megint másoknak viszont a félelem adott a futáshoz erőt. Sokan a rengeteg mélyén hagyták holttestüket, másokat az út szélén heverve értek utol üldözőik. A normannok ugyan nem ismerték a vidéket, de lelkesen vetették magukat az üldözésbe, és a menekülő lázadók hátának kaszabolása méltó befejezése volt e híres győzelemnek. A földre hullottak közül sokan az elszabadult paripák patái alatt lelték halálukat.*¹⁰

A faliszőnyeg története

A Bayeux-i faliszőnyeg különlegesség. Nem azért, mintha ez lenne az egyetlen korabeli megemlékezés a hastingi csatáról, hiszen arról többek között Jumièges-i Vilmos, Poitiers-i Vilmos és az *Angolszász Krónika* is ír: nem is azért, mintha ez lenne az egyetlen hízmés, amelynek narratív témája van. A középkorban nagyon sok ilyen kézimunka készült (pl. a maaseiki kézimunka). A Bayeux-i faliszőnyeg azért egyedülálló, mert ez az egyetlen, a

10. EHD, p. 228.

kora középkorból megmaradt ilyen nagy méretű és egyszerű anyagból készült, kézi hímzett alkotás.

A XVIII. század eleje óta járnak csodájára, tartják számon. Az ennél korábbi időkben csak egy-két említés található róla. Mi lehetett az oka, hogy a ma világhíres faliszőnyeg a középkor folyamán egyszerűen észrevétlenül maradt? Több lehetséges válasz is van. Egyszerűen nem állították ki a szőnyeget, az emberek nem, illetve csak ritkán láthatták. Miután kialakult egy stabil angol-normann arisztokrácia. Normandia pedig a francia királyság részévé vált, már nem volt szükség a normann herceg katonai dicsőségét népszerűsítő alkotásra. A faliszőnyeget több évszázadon keresztül háborítatlanul őrizték a bayeux-i székesegyházban, a nyilvánosság elé csupán évente néhány napig került. Bayeux-ben pedig egyre kevesebben jártak, a város háttérbe szorult Caen vagy Rouen mellett. További ok, hogy maga a mű sem tartozik a pompás, gazdagon (arany, ezüst, selyemfonállal) díszített, kiváló minőségű anyagból készített kézimunkák közé. A középkor folyamán tehát semmi figyelemreméltót nem találhattak rajta.

A faliszőnyeget legkorábban említő történelmi dokumentumok a XV. századból származnak. Egy falikárpit javításáról készült, 1463-ból származó feljegyzés valószínűleg, a bayeux-i Notre Dame székesegyház kincseit számba vevő, kézzel írott jegyzék 1476-ból viszont egészen biztosan ezt a munkát említi. A jegyzék az említett egyház sekrestyéjében tartott különféle drapériák, szőnyegek, függönyök és oltárterítők felsorolása mellett részletes leírást ad egy *"rajzokkal és magyarázó fölíratokkal díszített, nagyon hosszú és nagyon keskeny vászon drapériáról, amelyen hímzett alakok és feliratok Anglia meghódítását ábrázolják, és amelyet a templom főhajójában állítanak ki az ereklyék ünnepén, illetve végig Szent János hetében."*¹¹ Mivel az év legnagyobb részében rúdra csavarva, elzárva tartották, érthető, hogy a hímzést ötszáz éven át megkímélték a tűzvészek és háborúk.

Két és fél évszázaddal későbből. 1724-ből származik a második említés: a barátjától kapott vázlat alapján ekkor kezdi el M. Lancelot a faliszőnyeggel kapcsolatos kutatásait, melyeket azonban az Académie Royale des Inscriptions et Belles-Lettres érdektelensége miatt hamarosan abbahagy.

Az említett vázlat a kárpit első jeleneteit ábrázolta, és N.J. Foucault, Normandia korábbi intendánsának gyűjteményének a része volt. A *Monu-*

11. "ITEM — Une trente tres longue et étroite de telle à broderie de ymages et escripteaux faisans representation du conquest d'Angleterre, laquelle est tendue environ la nef de l'église le jour et par les octaves des reliques." Bertrand. p. 18.

ments de la monarchie française 1729-ben megjelent első kötetében Bernard de Montfaucon e rajzokat használta a faliszőnyeg elejét ábrázoló metszetek elkészítéséhez, de ekkor a tudósok még nem tudták, hol található a szőnyeg, sőt, de Montfaucon a rajzok pontosságában is kételkedett. hiszen a metszetek a tizennyolcadik század stílusát és ízlését követik. Amikor végül megtudja, hogy a szőnyeget a székesegyházban őrzik, de Montfaucon Bayeux-ba küldi Antoine Benoit-t, a kor egyik leghíresebb rajzolóját, hogy az egész faliszőnyeget lerajzolja. Ez a rajz a *Monuments* második kötetében meg is jelent 1730-ban. Az, hogy a faliszőnyeg létezése nyilvánosságra került — a tudós világ számára —, maga után vonta restaurációját is. A bayeux-i katedrális káptalanja új vászonra erősítette a szőnyeget, és egy hiányzó részt kiegészített. A XVIII. század folyamán több szakember is ellátogatott Bayeux-be, és leírásokat készített a faliszőnyegről.

1746-ban William Stukeley a *Paleographia Britannicá*bán már az angol történelem ritka és értékes dokumentumának nevezi a faliszőnyeget.

A francia forradalom során a hímzésnek kalandos sorsa volt. Az 1792-es év általános zűrzavara közepette egyszer valaki ezzel akarta a katonai táborba készülő szekereket leborítani, és csak a köztisztletben álló ügyvéd, Lambert Léonard-Leforestier erélyes föllépése mentette meg a műtárgyat az utolsó pillanatban. 1794-ben ismét csak a szépművészeti biztosok sürgős beavatkozása mentette meg a drapériát attól, hogy darabokra vágva az Ész istennőjét díszítsék vele egy ünnepi felvonuláson. 1794. augusztus 18-án a bayeux-i káptalantól elvették a szőnyeget, a köz tulajdonává nyilvánították — a mai napig az is maradt.

1803-ban a szőnyeget az első konzul kérésére Párizsba szállították és a Musée Napoléonban kiállították. A kiállítás ideje alatt mutatták be a *La Tapisserie de la Reine Matilda* című egyfelvonásos darabot is, mely az öltögető és távollevő férjéért imádkozó Matild királynét második Pénélopéként ábrázolja. Maga Napoleon hosszú órákat töltött a szőnyeg előtt, az üstökös-epizódon tünődve. A kiállítás az angliai inváziót előkészítő propaganda-hadjárat része volt, majd az inváziós tervek feladása után a drapéria ismét visszakerült Bayeux-be. 1804. február végén szállították vissza, és az ottani középiskola könyvtárában helyezték el.

1812-ben a további kutatások érdekében Noel Conseil polgármester átszállíttatta a szőnyeget a városházára, ahol a kiállítás módja (a drapéria két végét egy-egy hengerre csavarták föl, hogy sorjában minden egyes részlete egyaránt tanulmányozható legyen) a szőnyeg további károsodását idézte elő.

1818-tól a londoni Archeológiai Társaság megbízásából Charles Stothard,

az ismert rajzoló két évet töltött Bayeux-ben, és elkészítette a szőnyeg rendkívül pontos, bár kissé mechanikus másolatát, amelynek alapján aztán az első színes reprodukció (kézi festésű részmentszet) elkészült. A tűnyomok és fonalmaradványok vizsgálatával Stothard gondosan pótolta a hiányzó részeket is. (Közben azonban kivágott egy kis részt a drapériából, amelyet 1871-ig a Victoria and Albert Museumban őriztek, majd visszaküldtek Bayeux-be.) Többek között az ő észrevételeinek is köszönhető, hogy 1842-ben a városi tanács végül rászánta magát a cselekvésre, és a drapériát a nyilvános könyvtár külön erre a célra berendezett szobájában helyezte el, szemmagasságban, üveglapok mögött.

1870-ben, a porosz-francia háború idején a szőnyeget biztos helyre menekítették, de utána visszavitték a helyére. Az évek során külön munkacsoport restaurálta a szőnyeget, és sikerült lelassítani a műalkotás további pusztulását. 1871-ben E. Dosseter gondosan átvizsgálta és lefényképezte a drapériát a londoni Victoria and Albert Museum számára. Ezek a fényképek 1875-ben Frank R. Fowke mai napig mérvadó kiadásnak tekintett kiadványában jelentek meg.

A városi könyvtárból 1913-ban elszállították, mert félték, hogy a kiállítóterem páratartalma káros hatással lesz a kárpitra. A volt püspöki palota első emeletén helyezték el, a kiállítás módján azonban nem sokat változtattak. Újból csak egy kis terembe került a szőnyeg, a látogatók száma megnövekedett, és ráadásul négyzetes alakban állították ki. 1939-ig volt ezen a helyen a faliszőnyeg. A második világháború kitörése után a megszálló német csapatok ismét a korábbi hengeres kiállítási módszerhez folyamodtak. A francia hatóságoknak csak 1941 végén sikerült a szőnyeget a La Mans melletti Chateau de Sourches-be szállíttatniuk, ahol a többi nemzeti értéktárgyat is őrizték. Innen a németek a juaye-mondaye-i apátságba vitték, ahol Metternich gróf vezetésével a *Reich* művészettörténészei tanulmányozták. Innen újból visszakerült Sourches-ba, ahol további két évig többé-kevésbé háborítatlanul maradt, csak egyszer fényképezték le, és német kutatók is megvizsgálták. A szövetségesek normandiai partraszállása után közös német-francia megegyezés nyomán a biztonságosabb Párizsba, a Louvre-ba vitték a szőnyeget. Párizs felszabadítása után, 1944 novemberében a drapériát a Louvre-ban állították ki. A műalkotás az 1804-es évihez hasonló sikert aratott.

1945 elején a szőnyeget visszaszállították Bayeux-be, és még ugyanezen év júniusában kiállították a volt püspöki palota első emeleti galériáján. 1948 júniusában új tárlókban kapott helyet. 1959-ben részletes vizsgálatnak vetették alá a szőnyeg anyagát. Az 1970-es évek közepén nyilvánvalóvá vált, hogy a

kiállítás akkori körülményei nem megfelelőek a szőnyegnek. Legutóbb 1982/83 telén költözött a szőnyeg. Ekkor eltávolították az alátétet, így mindkét oldalról kitisztíthatták és lefényképezhették. Alapos tisztítás után, 1983. február 6-án a volt szeminárium épületében helyezték el függőlegesen, szemmagasságban, üveg mögött, egy speciális U-alakú kiállítótérben, ahol azóta is megtekinthető.

A múzeum címe: Centre Guillaume le Conquérent, Rue de Nesmond, BAYEUX, F-14400, France; Tel: (33) 31-92-05-48; Fax: (33) 31-92-06-41. Nyitvatartás: december 25. és január 1., valamint december 26. és január 2. délelőttje kivételével mindennap.

A faliszőnyeg mint műalkotás

A faliszőnyeg körülbelül 70 méter hosszú és 45,7-53,6 centiméter széles fehérített, durva vászon alapja hat – mások szerint azonban legalább nyolc – eltérő hosszúságú darab felhasználásával készült: az egyes darabokat összevarrták, majd az illesztési pontokat gondosan áthímezték. A drapérián látható több mint hetven jelenetet latin nyelvű, himzett mondatok magyarázzák. Az eseménysort alul és felül keskeny, díszes szegély határolja.¹²

A készítés során valószínűleg egyetlen tehetséges, elismert mesterember volt az, aki a vászon alapra az egész eseménysort rajkszénrel vagy valami még tartósabb anyaggal fölrajzolta, az egyes darabokat viszont már külön-külön, többen hímezték, színes gyapjúfonállal. A himzés során száröltésekkel először a körvonalat rajzolták meg, majd a körbehímezt területet egymással párhuzamos, szoros öltésekkel befedték, végül pedig az egészet az előbbiekre merőleges öltésekkel megerősítették.

A szőnyeg színei nem realiztikusak. Egyrészt nem felelnek meg a valóságos színeknek (pl. a himzésen kék és zöld lovak láthatók), másrészt az egész szőnyeg mindössze néhány színt használ. A himzőnők öt fő színnel (tégla-vörös, kékeszöld, óarany, olajzöld és kék) dolgoztak. Két további színt (hamvaszöld és fekete/sötétkék) is használtak, az utóbbi a drapéria fele körül elfogyott. A későbbi javításokat világossárga, narancssárga és világoszöld színekkel végezték. 1983-ban a restaurátorokat meglepte, hogy a drapéria

12. A faliszőnyeg statisztikájához tartoznak többek között a következő adatok: a himzésen látható emberi alakok száma 627; lovak: 186; egyéb emlősök: 246; madarak: 214 (állatok összesen: 787); növények, növényi motívumok összesen: 518; épületek: 37; hajók: 37; pajzsok: 248; kardok: 114. Hallé, pp. 24-26.

hátulján a színek majdnem azonos árnyalatúak voltak mint az elején: a 900 év alatt szinte semmit sem fakult a hímzés.

A faliszőnyeg bal szélső, függőleges szegélyén fát jelképező, természetű levéldíszítés található, valószínűleg ugyanilyen vagy legalábbis hasonló szegély lehetett a végén is, ez azonban a drapéria egy ismeretlen hosszúságú darabjával egyetemben már évszázadokkal ezelőtt elveszett. Igen valószínű, hogy a faliszőnyeget Vilmos koronázási jelenete zárta le, a két trónuson ülő király. Hitvalló Edward és Hódító Vilmos mintegy keretbe foglalva a hódítás történetét.

Az egyes jelenetek elkülönítésére a klasszikus festészet számos hagyományát felhasználta a tervező: mind az összefonódó faágak, mind a torony-ábrázolás ősi eredetű jelenetlezáró módszerek. Ahogy azt a középkori festőművészetnél általában megszoktuk, a tervező nem tesz kísérletet a perspektivikus ábrázolásra, azaz az emberek, lovak, hajók és épületek mind azonos nagyságúak.

Nehéz meghatározni a faliszőnyeg keletkezésének idejét és helyét, valamint a készítettő személyét. Ezeket illetően a legváltozatosabb vélemények láttak napvilágot, amióta az 1720-as években Foucault rajzait kiadták. Lancelot 1730-ban úgy látta, hogy a hastingsi csata utáni egy-két évtizedben készülhetett a drapéria, Vilmos király felesége, Matild irányításával. 1769-ben Lord Lyttelton Matild unokájának tulajdonította a szőnyeget. Bolton Corney azt állította 1836-ban, hogy Normandia és Franciaország 1204-es újraegyesítésére készítették. Hilaire Belloc (1914) a faliszőnyegen ábrázolt ruházat és fegyverzet vizsgálata után úgy vélte, hogy annak az első keresztes hadjárat után kellett készülnie, valamikor 1150 és 1200 között.

Mindezen eltérő elképzelések ellenére ma már nagyon sokan úgy vélik, hogy a szőnyeget a XI. század utolsó harmadában készítették, nem sokkal a rajta látható események után. Ennek eldöntéséhez a készítettő személyét próbálják megállapítani. Bár sokan szavaznak Matild királynéra, ő nem olyan valószínű készítettő, mint Vilmos féltestvére, Odo püspök. A Matild-elképzelésnek már az 1476-os bayeux-i leltárban sincs semmiféle visszhangja, és a faliszőnyeg egyszer sem említi vagy ábrázolja Matildot. Odóval egészen más a helyzet. A püspök négyszer jelenik meg, kétszer a nevét illetve a rangját is megadja az alkotás. Odónál csak Vilmost és Haroldot ábrázolja magasabb rangúnak, és Fowke szerint az egész szőnyeg középpontjában a Harold által a Bayeux-ban tett eskü áll. Fowke érvként sorolja fel azt is, hogy a középkori leltár szerint a faliszőnyeget az ereklyék ünnepén állították ki. Amikor tehát Odo a drapériát saját katedrálisa számára megrendelte, a

történetet tanmeseként akarta megjeleníteni saját hívei számára, mintegy figyelmeztetésként, hogy így jár, aki hamisan esküszik egyházának ereklyéire. 1821-ben Amyot a faliszőnyegen ábrázolt három személyről, Vitalról, Wadardról és Tuoldról kiderítette, hogy Odo angol hűbéresei voltak, egyébként történelmi szempontból jelentéktelen személyek. Vajon miért kerültek volna fel a szőnyegre név szerint, ha nem azért, mert uruk készítette a kárpitot? Ha pedig ez így van, akkor még pontosabban be tudjuk határolni időben a munkát: a bayeux-i katedrális 1077-es felszentelése és Odo 1082-es bukása között kellett elkészülnie.

A faliszőnyeg keletkezési helyét még ennél is nehezebb megállapítani. Mind a témaválasztás, mind a mű későbbi története normandiai készítésre is enged következtetni,¹³ de még valószínűbb az angliai eredet. Angliában a XI. század második felében léteztek európai hírű hívműhelyek. Hódító Vilmos felesége, Matild hagyatékában volt például egy díszes miseruha, amelyet Winchesterben "Alderet felesége" készített a számára.¹⁴ Ezenkívül Canterburyben kiváló rajziskola működött. 1067-ben Odo már Kent grófja volt, és ebben a grófságban volt a rezidenciája is — ha tehát Angliában akarta (volna) elkészíttetni a szőnyeget, választása természetesen Canterburyre esett (volna), mind a város kiemelkedő iskolája, mind saját hivatalos jellegű kötődése okán. Emellett az angol rajzoló és hívművek mellett szól az angol öltési technika használata, a latin feliratok angol betűformája, bizonyos szavak angolos írása, rövidítése, valamint a rajzokhoz angolszász kéziratok valószínűsíthető felhasználása. Némely kutató emellett az eseményekkel kapcsolatosan egy rejtett angol nézőpontot is felfedezni vél egyes helyeken, amely az angol készítőknak lenne köszönhető.¹⁵

A képi megfogalmazás

A Bayeux-i faliszőnyeg alsó és felső keretrésze a román kori kéziratokban nagyon kedvelt dekorációs megoldás volt. A drapéria alsó és felső

13. A normandiai készítés mellett érvel legutóbb, igen látványosan, Grape is: lásd a Bibliográfiát.

14. A. G. I. Christie: *English Mediaeval Embroidery* (Oxford, 1938). Appendix I, pp. 31-32. Idézi Stenton, 29, 44.

15. E feltételezés szerint Harold azért ment volna Normandiába, hogy rokonait kiszabadítsa a rabságból. Közben csalták törbe és kényszerítették az eskü letételére. Brown, p. 38.

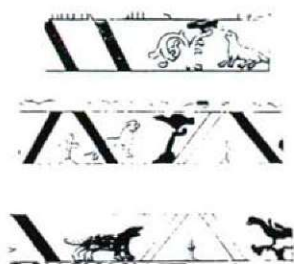
szegélye különböző állatalakokat, növényrajzokat, néhol emberekkel kapcsolatos jeleneteket tartalmaz, melyeket többnyire ferde sávok választanak el egymástól. Mint ahogy az egész faliszőnyeg esetében, a szegélyek kérdésében is nagyon eltérőek a vélemények. Egyes kutatók azt állítják, hogy a szélső sávok ábrázolásai és a középső rész (a főtörténet) között semmilyen kapcsolat nincs. Mások a két sáv minden egyes elemének különös jelentőséget tulajdonítanak. Az igazság valószínűleg az, hogy a szegélyek minden egyes eleme ugyan nincs kapcsolatban a fő történettel, de egyes részletek utalnak a középső sáv eseményeire. Emellett érvel például McNulty is, amikor a Halley-üstökös közismert ábrázolásáról beszél¹⁶. A 32-33. jelenetben a középső sáv alakjai felmutatnak a felső sávra, ahol az üstökös látható: az alsó panel halábrázolása pedig, amely a Halak csillagképet jelentheti, arra utal, hogy az üstökös 1066-ban a Halak jegyében jelent meg. Erről a jelenségről beszámolnak a hírvivők Haroldnak is, aki később elveszti a csatát Hastingsnél. Mivel az üstökösök mindig valamilyen jelentős esemény előjelei voltak, ezért itt elég egyértelműnek tűnik a kapcsolat a szélek és a középső panel között.

A két vízszintes szegély a hastingsi csata megjelenítéséig nagyjából hasonló mintát követ, onnan kezdve azonban az alsó szegély az emberi testek és torzók kaotikus összevisszaságává változik, és szinte a csatatér megnyújtott előtere lesz. A középső panel néhol már a hastingsi ütközet előtt is belép a két szegélyrészbe. Az alsó panelbe leggyakrabban az alakok lábfeje csúszik át, a felsőbe pedig a fegyverek vége, épületek csúcsa vagy a hajók árboca. Azt, hogy ezek az elcsúszások szándékosak-e, vagy a nehéz technikai kivitelezhetőség miatt jöttek létre, nem lehet tudni. A vízszintes sávok ilyen konkrét kapcsolatán kívül a csupán tartalmi kapcsolat is megjelenik a faliszőnyegen. Egyes kutatók felvetették, hogy a felső szegély, amikor mondanivalójában kapcsolódik a főpanelhez, inkább szimbolikus jelentést hordoz, míg az alsó szegély — legfőképpen Æsopus meséivel — az angolszász rajzolónak az ábrázolt eseményekkel kapcsolatos véleményét tükrözi. A felső szegély esetében példaként szolgálhat a már említett üstökös-ábrázolás.

Sokáig nem fogadták el azt az elképzelést, miszerint Æsopus-fabulák is láthatók a faliszőnyegen, azonban Chefneux 1934-ben megjelent tanulmánya minden kétséget eloszlatott. Tudjuk, hogy Marie de France-nak, aki a XII. század végén feltételezhetően Angliában élt, a birtokában volt a fabulák francia fordítása. Kötetének előszavában maga Marie de France is említi, hogy hozzájutott a fabulák korábbi angol változatához, amelyet ő *Li reis*

16. McNulty 1989. p. 21.

Alvez című műként ismer, és egy bizonyos Alfrédnek tulajdonít.¹⁷ A faliszőnyegen a kutatók kilenc mesére találtak utalást, főként az alsó szegélyben (pl. A róka, a holló és a sajt; A farkas és a bárány; Az éneklő kecske).

7. A róka, a holló és a sajt meséje
(4., 20. és 31. jelenet)

A róka, a holló és a sajt meséje három alkalommal látható a faliszőnyegen (7. ábra). Az első alkalommal, a kárpit elején (alsó szegély, 4. jelenet) a sajt a két állat között a levegőben van, mintegy előrejelezvén a Vilmos és Harold közötti harcot Anglia trónjáért, amely az adott pillanatban még eldöntetlen. Egy későbbi jelenetben (alsó szegély, 20.), ahol Harold Vilmos vendége/foglya, és a bayeux-i esküvés előtt éppen közös hadjáratra indulnak Vilmossal, a sajt már a róka szájában van, azaz az angol

trón gyakorlatilag Vilmosé. Harmadik alkalommal akkor látható (a felső szegélyen, 31.) a fabula, amikor Harold az eskü után visszatér Angliába, ahol biztonságban érzi magát. Itt a holló szájában van a sajt, de azt jelenti, hogy Harold ugyanolyan ostoba módon biztonságban érzi magát saját otthonában, mint a holló a saját fáján, pedig a végén úgyis elveszti a sajtot, azaz az országot.¹⁸

Látható tehát, hogy az *Æsopus*-mesékkal, vagy a szegélyek más részeivel kapcsolatban igen nagy szerepe van az értelmezésnek, a feltételezéseknek. Szintén az alsó panelben több helyen életképet láthatunk: földművelést (12. jelenet), medvetáncoltatást (13.), vadászatot (14-15.) és meztelen alakokat ábrázoló rajzokat (15., 18-19. és 54 [felső]) (8. ábra). Valószínű, hogy ezek nem az *æso*pusi mesék folytatásai, hiszen azoktól más motívumokkal el vannak választva. Egyesek megpróbálnak analógiát keresni köztük és a főtörténet között. Egy ilyen analógia szerint az éppen Guy által elfogott Harold létbizonytalanságát fejezi ki a vadászok által üldözött szarvas (14.), a parittyával megcélzott madár (12.) vagy a ruhátlan férfi nem kívánt közeledése által

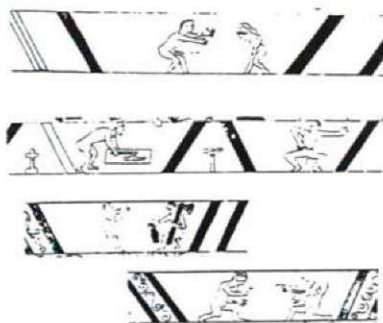
17. E. Lambert már 1841-ben kimutatta, hogy a fabulák megtalálhatók egy 1026-ból származó kéziratban (*Fabulae antiquae*), amely egy francia szerzetes birtokában volt. Chefneux-nek azonban sikerült még korábbi feltalálási helyet is találnia. Ehhez lásd: Brown, p. 29.; Yapp, 34.

18. McNulty 1989, pp. 27-29.

fenyegetett szintén ruhátlan nő (15.).¹⁹ Mások szerint azonban a meztelenség ábrázolása a középkorban nem volt különösképpen megbotránkoztató, tehát nem szabad egyértelműen negatív elemként felfogni ezt az utóbbi jelenetet.²⁰ Ráadásul az sem dönthető el pontosan, mit lehet látni a képen. Ugyanígy értelmezni lehet a szántást, vetést, boronálást, a vetést dézsmáló madarak elkergetését ábrázoló mezőgazdasági jelenetsort is: ahogy a madarak a jogosan megszerzett tulajdont (magot) akarják elvenni (elcsipegetni), úgy akarja elorozni Harold is az angol trónt Vilmostól.²¹

A képet néző embernek szüksége van olyan ábrázolásokra is, amelyek a jelenet, a személy vagy a tárgy szerepét, fontosságát szimbolizálják. Ilyen például az égből lenyúló Istenkéz, amint megáldja az éppen elkészült Westminster apátságot; vagy a Halak csillagkép a Halley-üstökös jelenetében. A legkülönbébb teremtmények vannak a szélső sávokban, létezőek (madarak, kutya, oroszlánok) és kitaláltak (griffek, kentaurok, különféle sárkányok) egyaránt. Ezek esetében is rendkívül bizonytalan, van-e valamilyen jelentésük a főtörténettel kapcsolatban, és ha igen, mi az. Például a behúzott farkat a későbbi angol-francia heraldika a *coward* [gyáva] szóval írja le. Egy ilyen jelentés esetleg értelmezhető lenne a faliszőnyeg összefüggésrendszerében, azonban a mű keletkezésekor heraldika mint olyan még nem létezett, másrészt a behúzott farknak más értelmezése is lehetséges. A középkori bestiáriumok, amelyek a hellenizmus korabeli *Physiologus*-ra mennek vissza, a nyomait a farkával eltüntető ravasz oroszlánt ábrázolják így,²² és ennek a jelentésnek is lehetne helye a szőnyegen.

A Bayeux-i faliszőnyeg szegélyeinek értelmezése tehát tovább folyik.

8. Meztelen alakok a szélső szegélyeken (15., 18-19. 54. jelenet)

19. McNulty 1989. pp. 34-35.

20. Yapp. 33.

21. McNulty 1989. pp. 35-37.

22. *Physiologus. A Zsámboki-kódex állatábrázolásaival.* Fordította Mohay András. Utószó és a képmagyarázatok: Kádár Zoltán (Budapest: Helikon, 1986). pp. 5. 8.

Újabb elméletek születnek, de kétséges, hogy valaha is teljes biztonsággal meg tudjuk állapítani a két szélső panel pontos jelentését.

Ruházkodás és fegyverzet

A tizenegyedik század végi öltözködés vizsgálatát rendkívüli módon megnehezíti az adott időből származó közvetlen és közvetett források gyakorlatilag teljes hiánya. Néhány szövet- és egyéb anyagból származó foszlányon kívül eredeti ruhadarab egy sem maradt ránk. és egy-két rövid utalástól eltekintve a kortárs latin, óangol és ófrancia szövegek sem biztosítanak elegendő támpontot. Egyedüli olyan forrásként tehát, amely alapján az angolszász és a normann öltözködésre nézve bármilyen jellegű következtetést le tudunk vonni, az ugyanabban az időben keletkezett kéziratok rajzos illusztrációi és természetesen maga a faliszőnyeg jöhetnek számításba. A tizenegyedik és a tizenkettedik századi öltözködési szokások tizennyolcadik századi kutatója, Joseph Strutt szintén a szőnyeg illusztrációit veszi alapul, igaz ugyan, hogy ő maga a drapérián látható ruhák valóban kortárs voltát tekintve meglehetősen szkeptikus — az ábrázolás jellegéből adódóan szerinte azok egy későbbi korszakot képviselnek.

A szőnyeg készítőjére általánosan jellemző stilizáló hajlam a ruházkodás megjelenítésekor szerencsére nemcsak hogy háttérbe szorul, hanem számos alkalommal találkozunk az anyagra, mintára, díszítésre és rögzítésre vonatkozó utalásokkal.

Mindenféle ruha egyik elsődleges funkciója a különféle társadalmi rangok jelzése: ennek értelmében öltözteti a szőnyeg tervezője is — viszonylag következetesen — figuráit.

A királyi öltözet leginkább jellemző darabja az a terjedelmes, háromnegyedes hosszúságú, az áll alatt vagy valamelyik vállon kör illetve négyszög alakú kapoccsal összefűzött palást. A palást alatt található, térdnél kicsit lejjebb érő színes köntösök legszembeütőbb jegye a köntös alsó peremén teljesen körbefutó, gazdagon díszített széles szegély.

A lovas jeleneteken ugyanezek a köpönyegek rövidebbek, és úgy vannak összetűzve a jobb vállon, hogy szükség esetén azonnal levehetőek és félredobhatóak. Szintén ezeken a képeken jelenik meg (összesen háromszor) egy vászon alapon háromszög alakban bőrrel steppelt katonai ing, melynek pontos funkciója ugyan nem ismert, mivel azonban csak Odo püspökön. Vilmoson és Guidón figyelhető meg egy-egy alkalommal, valószínűleg védelmi célokat szolgált.

Hitvalló Edward koronája elől nőszírom-motívummal díszített arany körgyűrű, jogara szintén virágmintás. A Haroldnak először fölajánlott korona lényegesen kisebb körgyűrűvel övezett kék sapka, mely inkább nemesi koronára emlékeztet, megkoronázásakor azonban már Edward korábbi fejdíszét viseli.

A férfiak leggyakrabban viselt ruhadarabja a képek tanúsága szerint a térdig érő, egyetlen darabból álló, derékban övel összehúzott tunika. Ezt, széles nyaki kivágásából ítélve, a fejen keresztül lehetett fölvenni, és ujjá egészen csukóig ért. Ezek a tunikák mindössze abban különböztek a korábban említett királyi köntösöktől, hogy rövidebbek, kevésbé színesek és kevésbé ünnepélyesek. A tunika alatt minden esetben eltérő színű, vászonból készült inget viseltek. Néhány képen a tunikák alsó szoknya-része elől és hátul föl van hasítva és ezáltal térdnadrágra emlékeztet, gyakoribb azonban a kétoldalt történő hasítás, mely lehetővé tette, hogy a széleket az övhöz felkössék.

Egyedül a tengerészek, favágók, hajóépítők, szakácsok és egyéb munkások viseletében jelenik meg a felső kabátra és az alsó térdnadrágra osztott vászon tunika, s ebben az esetben a térdnadrágot olyan téglalap alakú zsákként kell elképzelni, mely fölül, derékban madzaggal van összehúzva, alul pedig két hasítás található rajta a lábak számára.

Az alsó lábszárat bokától térd fölöttig borító vászonharisnya valószínűleg a térdnadrág részét képezte, és különböző színű, spirálisan föltekert szalagok segítségével erősítették a lábhoz. Cipő gyanánt valószínűleg egy bokáig érő, puha bőrből készült borítás szolgált, melyet a lábfejen fűztek össze. Lábszárvédő csak a lovasokon látható, csizmát egyetlen alak sem visel.

A katonai-védelmi célokat szolgáló sisakoktól eltekintve ritkán viseltek fejfedőt, ez utóbbi csak a tizenkettedik századtól terjedt el. Hajviselet tekintetében a borotvált arcú és tarkójú, rövid hajú normannok erősen elűtnek a bajuszos és hosszú hajú angolszászoktól.

A képeken összesen három felöltözött női alak látható, és ez nyilvánvalóan kevés ahhoz, hogy reális következtéseket vonhassunk le a női öltözködéssel kapcsolatban. Elfgyva a karján átvetett, földig érő, alaktalan, zöld köntösbe van bújtatva, fejét és vállát kendő borítja. Hitvalló Edward gyászoló felesége, Edith kék köntöst és hasonló kendőt visel, az égő házból a kisfiát kivezető asszony kendője pedig szorosan ruhája kerek nyaka alá van gyűrve.

Az egyháziakat, ha nem szertartási ruháikat viselik, csak tonzúrájuk különbözteti meg a világi emberektől: öltözetük ugyanúgy köpönyegből és tunikából áll. A szerzetesi kálmza ekkor még valószínűleg csak szűk körben volt ismert. Edward halálos ágyánál a püspök hosszú aranszegéllyel díszített

piros miseruhát visel, Harold üdvözlésekor pedig Stigand érseken egy hasonló, de kék színű ruhadarab van, nyakában fehér keresztekkel és karikákkal díszített széles lila színű szalaggal. Stigandnál sem püspöki süveg, sem pástorbot nem látható.

A tizenegyedik század végi fegyverzet tanulmányozásához használható források közül első helyen említendők természetesen az elenyésző számban főtárt, rendszerint erősen korrodeálódott korabeli fegyverek: nagyobb méretük következtében viszonylag pontos következtetéseket vonhatunk még le az ebben az időszakban keletkezett falfestmények, szobrok és domborművek alapján is. Joseph Strutt a korabeli fegyverzet jellemzésekor elsősorban a fennmaradt kéziratok színes illusztrációira támaszkodik, míg Abbé Montfaucon egyértelműen a faliszőnyeget nevezi meg, mint legfontosabb kiindulópontját és kutatási területét.

Figyelembe véve természetesen a drapérián ábrázolt figurák kis méretét és az egyes körvonalaknak az öltési sajátosságokból adódó vázlatos jellegét, illetve minden következtetést gondosan összehasonlítva a más források alapján levont tapasztalatokkal, a szőnyeg 201 fegyveres figurája (ebből 79 teljes vértetben) valóban jól használható és viszonylag pontos képet ad a tizenegyedik század végi támadó és védekező fegyverzetről.

A pogány időknek az a gyakorlata, hogy a törzsfőnököket kincseikkel és fegyvereikkel együtt temették el, a sötét középkorból származó számos **sisakot** hagyott napjainkra. Ezek az összefoglalóan *Spangenhelm* néven ismert sisakok rendszerint egyetlen kör vagy kúp alakú vasból készült "koronát" jelentettek. boltuzatukat négy, az alsó szegélyből kiinduló és a felső csúcsban végződő széles pánt tagolta. Néhány ebből az időből származó skandináv eredetű darabon külön szem- és arcvéddel is találkozunk, ez a forma azonban a tizenegyedik század végére nagy valószínűséggel eltűnt.

A pogányságról a kereszténységre való áttérés véget vetett az említett formának, így magának a faliszőnyegnek a korából csak kettő, a szőnyegen ábrázoltakkal azonos minta alapján készült sisak maradt ránk — az egyiket Bécsben, a másikat a prágai Szt. Vitus székesegyházban őrzik. Tekintve, hogy a korabeli Nyugat-Európában a fegyverek kereskedelem tárgyát képezték és így — egy-két egyedi darabtól eltekintve — gyakorlatilag mindenhol közel azonosak voltak, ez a két fennmaradt darab biztos kiindulópontul szolgálhat a szőnyegen ábrázolt sisakok pontosabb jellemzésére.

A képeken mereven háromszög alakúként megjelenő körvonal a valóságban kúp alakú, a csúcs felé enyhén domborodó boltozatot takar, és ennek alsó

szegélyéhez erősítették a széles és lapos orri részt.

A harc egyes jeleneteiben Vilmos és Odo püspök ezen sisak alatt páncélsapkát is visel. Ez a sapka a páncélinghez, és nem a sisakhoz tartozott, és csak később, a tizennegyedik századtól terjedt el sisak nélküli használata.

A drapéria képein egymást átlósan vagy derékszögben metsző öltések, széleiknél érintkező apró körök és félkörök segítségével ábrázolt **páncéling** a valóságban egymással összekapcsolt és összeszegecselt fémgyűrűkből kialakított rugalmas, vágások és dőfések felfogására kiválóan alkalmas ruhadarab volt. párnázott belső bélés híján azonban zúzódások ellen nem nagyon védett. (Egyik hátránya volt, hogy az ing kilyukadása esetén a fertőző gyűrűdarabok könnyen bekerülhettek a nyílt sebbe, és ezért jó kétszázötven évvel később a sodronyt lemezekkel helyettesítették.) Az ingek rövid, széles ujja az alkart teljesen szabadon hagyta, a szoknyarészt a lovaglás megkönnyítése végett elöl és hátul hosszában fölhasították.

Az egyes gyűrűk szegecsekkel történő összeerősítése, esetleg -forrasztása nyugati eredetű szokás volt; ugyanebben az időben Keleten a szemek egyszerű összefűzésével készítették az ingeket, ami természetesen nemcsak az elkészítést, hanem a rongálódást is megkönnyítette. Francia jegyzékekben fordul elő a "dupla páncél" kifejezés: az ilyen típusú páncél minden egyes gyűrűjét egy kapoccsal és két szöggel erősítették össze, majd az ing összeállításakor kettő-kettő gyűrűt fűztek egybe. Védelem szempontjából ez utóbbi kétségkívül hatékonyabb volt, súlya azonban megakadályozta széles körű elterjedését. Források szólnak még ugyanebből az időből egy vászon illetve bőr alapra erősített pikkelyszerű páncélzat létezéséről is.

A faliszőnyegen számos figura, különösen a fontosabbak mint például Vilmos esetében, megfigyelhetünk egy színes, négyzet alakú díszítést a páncélon, nagyjából mellmagasságban. Tekintettel arra, hogy egy spanyol kézirat az egyetlen másik olyan forrás, ahol hasonló jelenség fordul elő, nem állítható teljes bizonyossággal, hogy a színes négyzet dupla páncélzat vagy esetleg páncéllemez lenne a testnek ezen a különösen érzékeny pontján.

Késő angolszász kéziratok tanulsága szerint a kardot a csipő bal oldalán, a páncélingen vágott szűk részbe illesztették. Néhány jelentősebb harcos, mint például Vilmos vagy Harold esetében a lábra erősített, lábszárvédőként a lábikra mögött összefűzött páncélzat is megfigyelhető.

A faliszőnyegen bemutatott **pajzsok** legnagyobb része hosszú és sárkány alakú, lekerekített felső és hegyes alsó csúcsban végződik. Ezt a fajta pajzsot elsősorban lovasok számára készítették, akik azt kizárólag bal oldalukon viselték. A kerek és domború tárcsapajzs, amely túlságosan széles volta miatt

lovakok számára meglehetősen kényelmetlen, a szőnyegen egyedül az angolok kezében jelenik meg, s ezzel a drapéria tervezője mintegy finoman utal az angolok konzervativizmusára is.

Az a tény, hogy a sárkány alakú pajzsokból egy sem maradt fenn napjainkig, arra enged következtetni, hogy valamilyen kevésbé tartós anyagból készülhettek — talán fából, melyet utóbb bőrral vontak be. (Az, hogy a hastingi csata egyes jeleneteiben a nyilak egy-egy pajzsba befűrődnek, szintén ezt a föltételezést támasztja alá.)

A pajzsot nyeregbe szálláskor egy laza szíj segítségével a nyakba akasztották, majd a belsejéhez erősített rövidebb szíj segítségével bal karral megragadták.

A pajzsok külsejét változatos motívumokkal díszítették: nem egyszer találkozhatunk a különféle ábrázolásokon madár- vagy sárkánymintákkal, hullámvonallal, esetleg andráskereszttel. Ezek a díszítések azonban semmilyen személyes jelentőséggel nem bírnak, nem voltak öröklődőek, és rendszert sem alkottak; nem tekinthetők tehát a jó fél évszázaddal később kialakuló heraldika előfutárának²³.

A faliszőnyeg által ábrázolt egyenes, széles pengéjű **kardok** nagy valószínűséggel a viking kardok közvetlen leszármazottai voltak. A kézfejet védő rövid, egyenes keresztvas két végét lekerekítették, a kardgomb rövid keresztbordából és a hozzá erősített félgömb alakú sapkából állt. A markolat kialakításakor a nyél mindkét oldalára egy-egy fából készült lécet erősítettek, majd ezt kötéllel vagy bőrral bevonták. A szintén fából készült és bőrral borított hüvelyt csatokkal és szíjakkal erősítették a testhez.

Az inkább az angolszászok, mint a normannok által használt **csatabárdot** gyakran nevezik "szakállas" fejszének is, tekintettel arra a kis aszimmetrikus "fültre", mely a lefelé irányuló csapás hatékonyságát növelte. A fejsze fokát egy körülbelül egy méter hosszú nyélhez illesztették, s a fegyvert egy vagy két

9. Vilmos fegyverzetet ajándékoz
Haroldnak (27. jelenet)

23. Lásd pl. Bertényi Iván: *Új magyar címertan*. Budapest, 1993. pp. 13-14. A szerző két jelenetet is közöl a faliszőnyegből.

kézzelel forgatták.

Egyetlen valódi **buzogány** jelenik csak meg a képeken (három színű fejjel ábrázolva), míg a többi sokkal inkább fából készült bunkóra vagy füttyösre emlékeztet. Utóbbit használja egyébként számos alkalommal Vilmos is seregének irányítására.

A **dárda** a gyalogság, míg a **lándzsa** a lovasság fegyvere. A tizenegyedik század végén gyakorlatilag nem sok különbség volt a kettő között, tekintve, hogy a lándzsa csak a kengyel bevezetése után indult gyors fejlődésnek. Azt a tényt, hogy ekkor még egyik fegyver sem volt igazán súlyos, egyrészt egyetlen öltéssel történő ábrázolásuk, másrészt az a mód mutatja, ahogy a lándzsát gyakran gerelyként elhajítják. Mind a dárdák, mind a lándzsák hegye levél alakú, egy vízszintes keresztrúddal közvetlenül a "levél" alatt. Néhány fegyver végén egyértelműen tulajdonosa hatalmát jelképező négyzet alakú szalagos zászlócska látható. Ilyet kap például Harold is Vilmostól. (9. ábra)

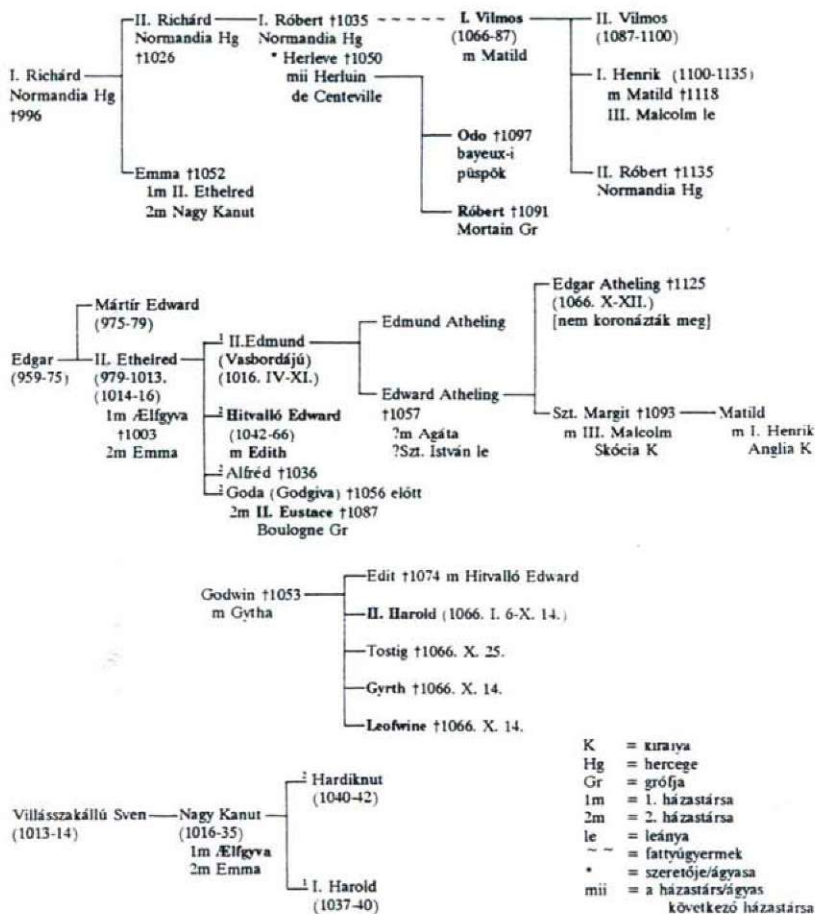
Vilmos íjászainál figyelhető meg legjobban, hogy a korabeli **íjak** kisebbek a késő középkorban megszokottabbnál, és nem a fülhöz emelik őket mint azokat, hanem csak a testhez. Az egyébként fegyvertelen íjászok csipőjük bal oldalán viselik a tegez.

A faliszőnyeg korabeli ösztöke-szerű sarkantyúk kis gömbben, illetve az abból kinyúló apró tüskében végződnek, a kerekes vagy tarajos **sarkantyúk** csak századokkal később terjedtek el. Sarkantyút civilek is viselnek, például a solymászó jelenetekben.

A szőnyegen ábrázolt valamennyi **nyereg** első és hátsó nyeregkapája élesen kifelé fordul, a nyeret magát bőrből készült szíjak és hevederek rögzítik. Egy kantáron vezetett ló esetében találkozunk csak kerek, a ló hasát majdnem teljes egészében beborító nyereggel (47. jelenet), ez a ló azonban valószínűleg nem harci állat. A néhány évszázaddal korábban Ázsiából elterjedt **kengyel** a tizenegyedik század végén háromszög alakú, viszonylag keskeny rálépővel. A kevés fennmaradt angolszász lelet tanúsága szerint a kengyelt a szíjhoz erősítő karikat ekkor még a szíjjal egy vonalban erősítették föl, ellentétben a rákövetkező korok derékszögű elhelyezésével.

Genealógiai összefoglalás

A vastagon szedett nevek viselői szerepelnek a faliszőnyegen

*A faliszőnyeg szövege*²⁴

- Edward rex
Edward király
- ubi Harold dux Anglorum et sui milites equitant ad Bosham
ahol Harold, angol herceg és katonái Boshamba lovagolnak
- Ecclesia
a templom
- hic Harold mare navigavit et velis vento plenis venit in terram Widonis comitis
itt Harold tengerre szállt és széllel teli vitorlákkal Guy gróf földjére (Ponthieu-ba) ért
- Harold
Harold
- hic apprehendit Wido Haroldum et duxit eum ad Belrem, et ibi eum tenuit
itt Guy elfogja Haroldot, és Beaurainbe vezette, és ott tartotta
- ubi Harold et Wido parabolant
ahol Harold és Guy megbeszélik a dolgot
- ubi nuntii Willelmi ducis venerunt ad Widonem
ahol Vilmos herceg hírnökei Guidóhoz jöttek
- Tuold
Tuold
- nuntii Willelmi
Vilmos hírnökei
- hic venit nuntius ad Wilgelmum ducem
itt hírnök jön Vilmos herceghez
- hic Wido adduxit Haroldum ad Wilgelmum Normannorum ducem
itt Guy Haroldot Vilmoshoz, a normannok hercegéhez vezette
- hic dux Wilgelm cum Haroldo venit ad palatium suum
itt Vilmos herceg a palotájához érkezik Harolddal

24. A kiegészített latin szöveget közöljük. a szőnyegen található összevonásokat aláhúzással, a hiányokat [zárójellel] jelöljük. A mondatkezdő nagybetűk elhagyásával jelezzük, hogy a szöveg csak a képsorral együtt teljes, csak azzal alkot szemantikai egészt, és csak azzal összefüggésben értelmezhető. A szöveg tördelése ezért egyedül kényelmi szempontokat szolgál.

- ubi unus clericus et Ælfgyva
ahol egy pap és Ælfgyva
- hic Willem dux et exercitus eius venerunt ad montem Michaelis et hic transierunt flumen Cosnonis
itt Vilmos herceg és serege Mont Saint-Michaelhez jöttek, itt pedig átkeltek a Couesnon folyón
- hic Harold dux trahebat eos de arena
itt Harold herceg kihúzta őket a homokból
- et venerunt ad Dol et Conan fuga vertit
és megérkeztek Dolhoz, és Conan elmenekült
- Rednes
Rennes
- hic milites Willelmi ducis pugnant contra Dinantes et Cunan claves porrexit
itt Vilmos herceg katonái a dinaniakkal harcolnak, és Conan felajánlotta a kulcsokat
- hic Willelm dedit Haroldo arma
itt Vilmos fegyverzetet adott Haroldnak
- hic Willelm venit Bagias ubi Harold sacramentum fecit Willelmo duci
itt Vilmos Bayeux-be jött, ahol Harold esküt tett Vilmos hercegnek
- hic Harold dux reversus est ad Anglicam terram et venit ad Edwardum regem
itt Harold herceg visszatért Angolföldre, és Edward királyhoz jött
- hic portatur corpus Eadwardi regis ad ecclesiam sancti Petri Apostoli
itt Edward király testét Szent Péter apostol egyházába viszik
- hic Eadwardus rex in lecto alloquitur fideles et hic defunctus est
itt Edward király az ágyban híveihez szól, és itt meghal
- hic dederunt Haroldo coronam regis
itt a királyi koronát Haroldnak adják
- hic residet Harold rex Anglorum
itt trónol Harold, az angolok királya
- Stigant archiepiscopus
Stigand érsek
- isti mirant[ur] stellam
az emberek a csillagot csodálják
- Harold
Harold

- hic navis Anglica venit in terram Willemi ducis
itt egy angol hajó Vilmos herceg országába jött
- hic Willelm dux iussit naves edificare
itt Vilmos herceg hajók építésére adott parancsot
- hic trahuntur naves ad mare
itt a hajókat a tengerhez húzzák
- isti portant armas ad naves et hic trahunt carrum cum vino et armis
ezek az emberek fegyvereket visznek a hajókra, itt pedig egy borral és fegyverekkel megrakott kocsi húznak
- hic Wilelm dux in magno navigio mare transivit et venit ad Pevenesæ
itt Vilmos herceg egy nagy hajóval átkelt a tengeren és Pevensey-be érkezett
- hic exeunt caballi de navibus et hic milites festinaverunt hestinga ut cibum raperentur
itt a lovak kijönnek a hajókból, itt pedig a katonák Hastingsbe siettek élelmet szerezni
- hic est Wadard
itt van Wadard
- hic coquitur caro et hic ministraverunt ministri
itt fő a hús, itt pedig a szolgák felszolgálták
- hic fecerunt prandium, et hic episcopus cibum et potum benedicuit
itt lakomát ültek, itt pedig a püspök megáldotta az ételt és az italt
- Odo episcopus Willelm Rotbert
Odo püspök, Vilmos, Róbert
- iste iussit ut foderetur castellum at Hestenga ceastra
ez az ember megparancsolta, hogy Hastingsnél várat építsenek
- hic nuntiatum est Willelmo de Harold[o]
itt hírt hoznak Vilmosnak Haroldról
- hic domus incenditur
itt felgyújtottak egy házat
- hic milites exierunt de Hestenga et venerunt ad prelium contra Haroldum rege[m]
itt a katonák kimentek Hastingsből és eljöttek, hogy megvívjanak Harold királlyal
- hic Willelm dux interrogat Vital si vidisset exercitum Haroldi
itt Vilmos azt kérdi Vitaltól, látta-e Harold seregét

- iste nuntiat Haroldum regem de exercitu Wilelmi ducis
ez az ember hírt visz Harold királynak Vilmos herceg seregéről
- hic Willelm dux alloquitur suis militibus ut prepararent se viriliter et
sapienter ad prelium contra Anglorum exercitum
*itt Vilmos herceg arra buzdítja katonáit, hogy férfiak módjára, okosan
készüljenek a csatára az angol sereg ellen*
- hic ceciderunt Lewine et Gyrth fratres Haroldi regis
itt elesetek Harold király fivérei, Leofwine és Gyrth
- hic ceciderunt simul Angli et Franci in prelio
itt együtt estek el a csatában angolok és franciák
- hic Odo episcopus baculum tenens confortat pueros
itt a botot forgató Odo püspök az ifjakat biztatja
- hic est dux Willelmus E[usta]tius
itt van Vilmos herceg, [Boulogne-i] Eustace
- hic Franci pugnant et ceciderunt qui erant cum Haroldo
itt harcolnak a franciák, akik pedig Harolddal voltak, elesetek
- hic Harold rex interfectus est et fuga verterunt Angli
itt Harold királyt megölték, az angolok pedig futásnak eredtek

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

- Belloc, Hilaire: *The Book of the Bayeux Tapestry*. London: Chatto and Windus. 1914.
- Bernstein, David J.: *The Mystery of the Bayeux Tapestry*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1986.
- Bertrand, Simone: *La Tapisserie de Bayeux et la manière de vivre au onzième siècle*. La Pierre-qui-Vire: Zodiaque, 1966.
- Bertrand, Simone: *La vie au XI siècle sous Guillaume le Conquérant d'après la Tapisserie de Bayeux*. Bayeux: Heimdal, 1975.
- Brooks, Nicholas P. and H.E. Walker: "The authority and interpretation of the Bayeux Tapestry." In: *Proceedings of the Battle Conference of Anglo-Norman Studies, I. (1978)*. Ipswich: The Boydell Press, 1979, pp. 1-34., 191-199.
- Brown, Shirley Ann: *The Bayeux Tapestry. History and Bibliography*. Woodbridge: The Boydell Press, 1988.
- Bruce, John Collingwood: *The Bayeux Tapestry. The Battle of Hastings and the Norman Conquest*. London: Bracken Books, 1987 [1856]. (A színes táblák forrása: *La Tapisserie de Bayeux*, Victor Sansonetti rajaival, Paris, 1838.)
- Chefneux, Hélène: "Les Fables dans la Tapisserie de Bayeux." *Romania*, LX, (1934), pp. 1-35, 153-194.
- Cowdrey, H.E.J.: "Towards an Interpretation of the Bayeux Tapestry." In: *Proceedings of the Battle Conference of Anglo-Norman Studies, X. (1987)*. Ipswich: The Boydell Press, 1988, pp. 49-65.
- Dawson, Charles: *The 'Restorations' of the Bayeux Tapestry*. London: E. Stock, 1907.
- Dodwell, Charles Reginald: "The Bayeux Tapestry and the French Secular Epic." *The Burlington Magazine*, 108/764. (November 1966) 549-560.
- Douglas, David C.,—George W. Greenaway (szerk.): "The Bayeux Tapestry." In: *English Historical Documents 1042-1189* (London: Eyre & Spottiswoode. 1953), pp. 232-278.
- Ducarel, Andrew Colter: *Anglo-Norman Antiquities, considered in tour through part of Normandie*. London: Spilsburg, 1767.
- Fowke, Frank Rede: *The Bayeux Tapestry, a History and Description*. London: The Arundel Society, 1875.
- Gibbs-Smith, Charles H.: "The Death of Harold at the Battle of Hastings." *History Today* X (1960), 188-191.

- Grape, Wolfgang: *The Bayeux Tapestry. Monument to a Norman Triumph*. Munich and New York: Prestel, 1994.
- Hallé, Nicholas: *Inventaire de la flore et de la faune de la Tapisserie de Bayeux*. Paris: Muséum National d'Histoire Naturelle, 1987.
- Herrmann, Léon: *Les fables antiques de la broderie de Bayeux*. Bruxelles: Latomus, 1964. (Collection Latomus lxi)
- Levé, Albert: *La Tapisserie de la Reine Mathilde, dite la Tapisserie de Bayeux*. Paris: H. Laurens, 1919.
- MacLagan, Sir Eric: *The Bayeux Tapestry*. London and New York: Penguin Books Ltd., 1943.
- McNulty, J. Bard: "The Lady Ælfgýva in the Bayeux Tapestry." *Speculum* 55/4 (1980), 659-668.
- McNulty, J. Bard: *The Narrative Art of the Bayeux Tapestry Master*. New York: AMS Press, 1989.
- Montfaucon, Dom Bernard de: *Les Monumens de la Monarchie française*. 5 kötet (1. és 2. kötet). Paris: Gaudouin et Giffart, 1729-33.
- Musset, Lucien: *La Tapisserie de Bayeux. Oeuvre d'art et document historique*. La Pierre-qui-Vire: Zodiaque, 1989.
- Parisse, Michael: *La Tapisserie de Bayeux. Un documentaire de XIe siècle*. Paris: Éditions Denoël, 1983.
- Rud. Mogens: *The Bayeux Tapestry and the Battle of Hastings 1066*. Copenhagen: Ch. Elilers, 1988.
- Setton, Kenneth M.: "900 Years Ago: The Norman Conquest." *National Geographic*, 130/2 (August 1966), 206-251.
- Stenton, Sir Frank (szerk.), et al.: *The Bayeux Tapestry. A Comprehensive Survey*. London: Phaidon Press, 1957.
- Stothard, Charles A.: *The Bayeux Tapestry*. London: Society of Antiquaries of London, 1819.
- Thorpe, Lewis: *The Bayeux Tapestry and the Norman Invasion. With an Introduction and a translation from the contemporasy account of William of Poitiers*. London: The Folio Society, 1973.
- Werckmeister, Otto: "The Political Ideology of the Bayeux Tapestry." *Studii Medievali* 17/2 (1976), 535-595.
- Wilson, David M.: *The Bayeux Tapestry. The Complete Tapestry in Colour with Introduction, Description and Commentary*. London: Thames and Hudson, 1985.
- Yapp, W. Brunsdon: "Animals in Medieval Art: The Bayeux Tapestry as an Example." *Journal of Medieval History* 13 (1987). 15-73.

Készítette a JATEPress
6722 Szeged, Petőfi Sándor sugárút 30—34.
Felelős kiadó: Dr. Pándi Lajos egyetemi docens
Felelős vezető: Szőnyi Etelka kiadói főszerkesztő
Méret: A/5, példányszám: 300, munkaszám: 31/1998.

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

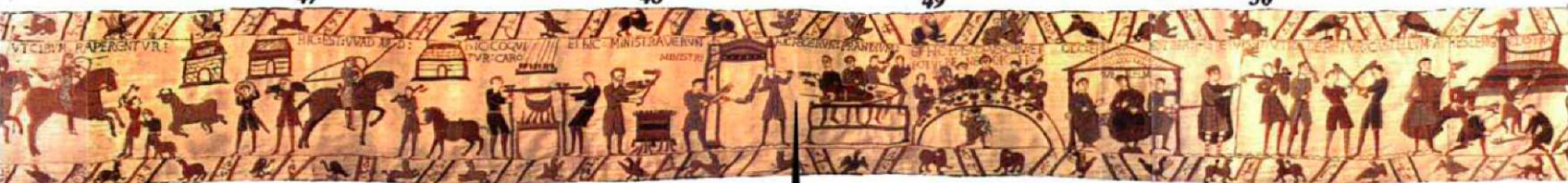

47

48

49

50

A Documenta Historica eddig megjelent számai:

1992

1. AZ 1887-ES FÖLDKÖZI-TENGERI EGYEZMÉNYEK. Fordította és sajtó alá rendezte: Nyemcsok Attila.
2. A TILSITI BÉKE (1807. JÚLIUS 7.). Fordította és sajtó alá rend.: Szász Erzsébet.
3. TALLEYRAND, CHARLES-MAURICE: ÉRTEKEZÉSANNAK ELŐNYEIRŐL, HOGY A JELEN KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT ÚJ GYARMATOKAT SZEREZ-ZÜNK. Fordította és sajtó alá rendezte: Szász Géza.
4. A SCHÖNBRUNNI BÉKE (1809. OKT. 14.). Sajtó alá rend.: Szász Erzsébet.
5. EDVARD BENEŠ: ZÚZZÁTOK SZÉT AUSZTRIA—MAGYARORSZÁGOT (A CSEH-SZLOVÁKOK ÁLDOZATÁNAK TÖRTÉNELMI BEMUTATÁSA). A szöveget kiadásra előkészítette: Gulyás László. (elfogyott)
6. KORAI ANGOLSZÁSZ TÖRVÉNYEK I. A KENTI TÖRVÉNYEK. Fordította és sajtó alá rendezte: Szántó Richárd.
7. AZ 1939—40-ES FINN—SZOVJET HÁBORÚ DOKUMENTUMAI. Fordította és sajtó alá rendezte: Engi Imre.
8. DOKUMENTUMOK AZ OROSZ—SZOVJET TÖREKVÉSEKRŐL A BOSZPORUSZ ÉS A DARDANELLÁK MEGSZERZÉSÉRE (KONSTANTINÁPOLY-EGYEZMÉNY, 1915; NÉMET—OROSZ TÁRGYALÁSOK, 1940). Fordította és sajtó alá rendezte: Boros Tamás.

1993

9. A BIRODALOM ÉS ÉSZTORSZÁG. A SZOVJET—ÉSZT SZERZŐDÉSEK MEGSZÜLETÉSÉNEK DOKUMENTUMAI (1939 SZEPTEMBER). Fordította és sajtó alá rendezte: Vandlík Krisztina.
10. EDWARD BALLIOL SKÓCIAI HADJÁRATA. RÉSZLETEK A LANERCOSTI KRÓNIKÁBÓL ÉS A BRIDLINGTONI KANONOK GESTÁJÁBÓL. Fordította és sajtó alá rendezte: Kiss Andrea.
11. AZ 1943 DECEMBERI BENEŠ—SZTÁLIN—MOLOTOV MEGBESZÉLÉSEK DOKUMENTUMAI. Fordította és sajtó alá rendezte: Gulyás László.
12. BÉKESZERZŐDÉS NAGY-BRITANNIA ÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KÖZÖTT (1783. SZEPTEMBER 3.). Fordította és sajtó alá rendezte: Kökény Andrea.
13. ÚJ BÉCSI TUDÓSÍTÁSOK A KIVÁLÓ SCHWARZENBERG GRÓFNAK A TATAI, VESZPRÉMI ÉS PALOTAI ERŐDÖK ÉS MÁS HELYEK ELFOGLALÁSÁRÓL, A SZIGETI ERŐD ÖSSZEOMLÁSÁRÓL ÉS A TÖRÖKORSZÁGBAN NAPRÓL-NAPRA ERŐSÖDŐ HANYATLÁSRÓL (1599). Fordította és sajtó alá rendezte: Lévai Judit.
14. 1789 FRANCIAORSZÁGA A PANASZOK TÜKRÉBEN. Fordította és sajtó alá rendezte: Gyuricza Róbert.

1994

15. AZ 1594-ES BIRODALMI GYŰLÉS HATÁROZATAI A MAGYAR HÁBORÚT ILLETŐEN. Fordította és sajtó alá rendezte: Wölfiger Ildikó.
16. VOLGAI NÉMET DOKUMENTUMOK (1918—1941). Fordította és sajtó alá rendezte: Opauszki István.
17. AZ 1916. ÉVI ARAB FELKEELÉS KIÁLTVÁNYA. Fordította és sajtó alá rendezte: Ferwagner P. Ákos, Lőkös István.
18. A BAYEUX-I FALISZÖNYEG. Sajtó alá rend., előszót írta: Varga Vanda Éva.

1995

19. A CONSTANTINUS-I ADOMÁNYLEVÉL (DONATIO CONSTANTINI — VIII. SZ.) Fordította, sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta: Piti Ferenc.
20. A HÉT SZIGET KÖZTÁRSASÁG ÉS KAPODISZTRIÁSZ. Fordította és sajtó alá rendezte: Szász Erzsébet.
21. A LENGYEL EMIGRÁNS KORMÁNY ÉS A SZOVJETUNIÓ KAPCSOLATFELVÉTELÉNEK DOKUMENTUMAI, 1941. Fordította és sajtó alá rendezte: Csősz László.
22. NÉMETORSZÁG KÉT MEGOSZTÁSI TERVE (MORGENTHAU-TERV, FRANKFURTI DOKUMENTUMOK). Fordította és sajtó alá rend.: Mayer János.
23. EDVARD BENEŠ: ZÚZZÁTOK SZÉT AUSZTRIA—MAGYARORSZÁGOT. (A CSEH—SZLOVÁKOK ÁLDOZATÁNAK TÖRTÉNELMI BEMUTATÁSA). A szöveget kiadásra előkészítette: Gulyás László (az 5. sz. utánnyomása).
24. AZ 1849-ES MAGYAR—VELENCEI SZERZŐDÉS. Fordította és sajtó alá rendezte: Krámlí Mihály.
25. AZ ANITTA-FELIRAT (I. E. 1600 KÖRÜL). Fordította és sajtó alá rendezte: Bolega Erika.

1996

26. A JERUZSÁLEMI SZENT JÁNOS LOVAGREND REGULÁJA. Fordította és sajtó alá rendezte: Homonnai Sarolta—Hunyadi Zsolt.
27. AZ AMERIKAI ALKOTMÁNYOZÁSI VITA: A FÖDERALISTÁK ÍRÁSAIBÓL (1787—1788). Fordította és sajtó alá rendezte: Berkes Tímea.
28. FORRÁSOK A NÉMETEK SZOVJETUNIÓBA TÖRTÉNŐ KITELEPÍTÉSÉRŐL KÖZÉP-KELET-EURÓPÁBÓL (1945—1953). Fordította és sajtó alá rendezte: Köteles Péter.
29. TURGOT: LEVELEK A TOLERANCIÁRÓL. Fordította és sajtó alá rendezte: Balázs Péter.

1997

30. EURÓPAI NEMZETI KISEBBSÉGEK KONGRESSZUSAINAK HATÁROZATAI (1925—1937). Fordította és sajtó alá rendezte: Eiler Ferenc.
31. VIKINGEK AZ ANGOLSZÁSZ KRÓNIKÁBAN. Sajtó alá rendezte és a bevezetést írta: Rimaszombati Károly.
32. GILDAS: BRITANNIA ROMLÁSÁRÓL. Sajtó alá rendezte és a bevezetést írta: Novák Veronika.

1998

33. AZ 1904-ES SZERB—BOLGÁR SZERZŐDÉSEK. Fordította és sajtó alá rendezte: Horváth Krisztián.
34. A BAYEUX-I FALISZÖNYEG. Sajtó alá rend. és az előszót írta: Jójárt Júlia, Varga Vanda Éva.

Megrendelhetők (ára: 150.— Ft + postaköltség):
Pándi Lajos, JATE, 6722 Szeged, Egyetem u. 2.